

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia IX (2011)

Halina Kosętko

Sylwetka naukowo-biograficzna Jubilatki

Prof. UP dr hab. Henryka Kramarz przepracowała 45 lat w zawodzie, w tym 18 lat jako nauczycielka (1965–1984) oraz 27 jako pracownik naukowy i nauczyciel akademicki w Uniwersytecie Pedagogicznym (WSP/AP) im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (od 1984 r. do chwili obecnej).

Urodziła się 6 stycznia 1941 r. w Andrychowie. Szkołę podstawową i średnią ukończyła w rodzinnym miasteczku w 1959 r., studia historyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1964 r. (magisterium w Katedrze Historii Oświaty i Nauki pod kierunkiem prof. dr hab. Henryka Barycza). Po studiach przez kilkanaście lat pracowała w szkolnictwie w rodzinnym miasteczku, przygotowując jednocześnie jako nauczycielka rozprawę doktorską.

W 1978 roku otworzyła przewód doktorski na Uniwersytecie Jagiellońskim. Doktorat nauk humanistycznych uzyskała 19 stycznia 1984 r. na podstawie dysertacji *Nauczyciele gimnazjalni Galicji (1867–1914)*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Mariusza Kulczykowskiego – historiografa Andrychowszczyzny. Po uzyskaniu doktoratu przez kilka miesięcy pracowała w Archiwum Państwowym w Krakowie. 1 października 1984 r. otrzymała drogą konkursu etat naukowy w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej. Książka oparta na dysertacji doktorskiej została opublikowana w 1987 r. przez Wydawnictwo Naukowe WSP.

W 1991 r. ukończyła Instytut Kultury Religijnej na Wydziale Filozoficznym TJ w Krakowie, w którym, po przekształceniu go w uczelnię wyższą (Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”), prowadziła zajęcia z historii oświaty i wychowania od 1991 r. Początkowo na godz. zleconych, później na II etacie do 2006 r.

24 marca 1995 r. przystąpiła do habilitacji jako adiunkt Instytutu Historii w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie na podstawie całokształtu dorobku naukowego oraz monografii *Samorząd miejski Lwowa w czasie pierwszej wojny światowej i jego rola w życiu miasta* (Wyd. Naukowe WSP, Kr. 1994), recenzenci: prof. dr hab. Helena Madurowicz-Urbańska, prof. dr hab. Hanna Imbs-Jędruszczakowa, prof. dr hab. Jerzy Myśliński. Otrzymała stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii Polski XIX i XX wieku, uchwałą Rady Wydziału Humanistycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej

im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, decyzją Centralnej Komisji do Spraw Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych w Warszawie z 26 czerwca 1995 roku.

W 1997 r. przyznano jej stanowisko profesora uczelnianego na 5 lat, a w 2002 r. na czas nieokreślony. Od 1997 r. pracuje w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Prowadzi przedmioty z zakresu historii, historii i teorii kultury oraz seminaria. Stąd było jej blisko tak do Kaliope, jak i do Clio, które jednakowo atenuje.

Dorobek naukowy prof. Henryki Kramarz to około 80 publikacji (3 opracowania monograficzne-autorskie; kilka rozdziałów w czterech monografiach historii miast – współautorstwo; 70 artykułów w wydawnictwach specjalistycznych, w prasie naukowej, w edycjach posesyjnych i pracach zbiorowych).

Ponadto publikuje teksty popularnonaukowe (około 100 felietonów, esejów i artykułów publicystycznych o tematyce historycznej i innej – w prasie ogólnopolskiej, regionalnej, lokalnej oraz sublokalnej i w Internecie; ma także programy i audycje w radiu). Jej publicystykę cechuje komunikatywność i wena literacka. W młodości pisała wiersze. Niektóre z nich, nagrodzone w konkursach, zostały opublikowane w prasie regionalnej i wydawnictwach okazjonalnych.

Problematyka podejmowana w pracach opublikowanych przez prof. Henrykę Kramarz dotyczy dziejów Polski rozbiorowej, głównie Galicji (od Białki po Zbrucz), najczęściej w dobie autonomicznej (1867–1918), mieści się w następujących zakresach tematycznych:

- dzieje Polski rozbiorowej i obszarów kresowych (społeczne, gospodarcze, polityczne);
- dzieje kultury, miast, prasy, życia społeczno-religijnego;
- historia oświaty, wychowania i nauki.

Jedną z książek poświęciła np. samorządowi lwowskiemu w czasie pierwszej wojny światowej. Wyjaśniła jego egzystencjalną rolę w przeobrażaniu i organizowaniu życia stołecznego miasta w warunkach wojennych. Przedstawiła tezy prawie nietknięte w historiografii, gdyż w latach międzywojennych uważano tę problematykę za zbyt świeżą do opracowania (publikowano materiały źródłowe: wspomnienia, pamiętniki, dokumenty, świadectwa z lat „wielkiej wojny”), a po 1945 r. traktowano te kwestie, podobnie jak całe dzieje Lwowa i ziem nazywanych kresowymi, jako tabu. Problematyka ta pojawia się również w jej artykułach i referatach konferencyjnych (prasa lwowska w czasie pierwszej wojny światowej jako przedmiot obserwacji policyjnych; ze sceny walk polsko-ukraińskich o Lwów; zakłady opiekuńczo-wychowawcze dla dzieci i młodzieży we Lwowie na przełomie XIX i XX w.; mecenas artystyczno-kulturalny samorządu miejskiego we Lwowie na przełomie XIX i XX w.; lwowskie Towarzystwo im. Piotra Skargi; i in.). W historię Lwowa wplata się także monografia biograficzna napisana przez prof. Henrykę Kramarz na temat zasłużonego dla kultury i życia społeczno-kulturalnego Lwowa Tadeusza Rutowskiego.

Miastom poświęciła rozdziały w książkach będących pracami zbiorowymi. Ich tematyka znajdowała się na linii badań historii miast, które prowadzone były przez Instytut Historii WSP w zespole prof. Feliksa Kiryka. Jej artykuły i książki dotyczące prasy galicyjskiej, życia społeczno-kulturalno-religijnego i społeczno-gospodarczego, odsłaniają ciekawe i nieznanne lub mało znane zagadnienia z historii ziem polskich zaboru austriackiego (Galicji).

Jednym z wątków badawczych prof. Henryki Kramarz było szkolnictwo i nauczycielstwo gimnazjalne w zaborze austriackim. Tę podgrupę nauczycielską przedstawiła monograficznie, pod kątem cech socjologicznych, (pełny stan liczebny, pochodzenie społeczne, wykształcenie, skład narodowościowo-religijny, droga awansu zawodowego, mobilność i in.). Temat opracowała na podstawie źródeł masowych, powszechnych, jednorodnych, ciągłych. Oparła badania na bardzo pracochłonnych źródłach, obejmując pełny zestaw najważniejszych spośród nich (100%), uzupełniając je mniejszymi próbami danych ze źródeł o innych parametrach. Wykazała, że mimo ciągłego procesu rotacyjnego i ruchliwości geograficznej oraz awansowej, jakiej ulegali nauczyciele gimnazjalni Galicji, zachowali oni swoją tożsamość i jednorodność cech jako grupa inteligencji zawodowej i wyodrębniali się wyraźnie z całości kształtu grupy nauczycielskiej. Udowodniła, że przepisy urzędowe określające ich prawa, obowiązki i warunki pracy nowelizowały się, ale nie ulegały radykalnym zmianom, oraz że nowe pokolenia nauczycieli, coraz liczniej zasilane przez warstwy plebejskie, dostosowywały się do pragmatyki i sytuacji, jaką zastały w gimnazjach, w których głównymi filarami dydaktycznymi i elitą kadrową byli najwyżej zaszeregowani profesorowie. Przedstawiła także wewnętrzną strukturę zawodową, warunki awansu, skład narodowościowy nauczycieli świadczący o potencjale i priorytecie żywołu polskiego w kulturze, nauce i oświacie zaboru austriackiego. Uzupełnieniem monografii są artykuły o gimnazjach galicyjskich. Sprawom oświatowym w Galicji, powiązanym z historią prasy, bibliotek, organizacji społeczno-wychowawczych poświęciła kilkadziesiąt artykułów.

Publikacje prof. Henryki Kramarz są bogato udokumentowane źródłami rękopiśmiennymi z archiwów (państwowych, z powierzonym zasobem akt kościelnych, zakonnych, prywatnych) oraz z zasobów manuskryptowych bibliotek naukowych w Polsce, a także z zasobów rękopiśmiennych archiwów zagranicznych, jak również ogromną ilością rozmaitych kategorii źródeł drukowanych. Każda z prac oparta jest na szeroko zakrojonych kwerendach.

W 1988 r. zostało jej przyznane przez ówczesną Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Krakowie miesięczne stypendium i możliwość 3-miesięcznego wyjazdu popieranego do Lwowa (od 6 października 1988 r. do 6 stycznia 1989 r.).

We Lwowie prof. Henryka Kramarz analizowała źródła mieszczące się w zespołach i zbiorach akt: Archiwum Województwa Lwowskiego (DALO), Centralnego Archiwum Państwowego (CDIA), w Działach Rękopisów oraz Druków XIX i XX-wiecznych Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka („Ossolineum”) oraz Biblioteki Uniwersytetu Lwowskiego, a także w zbiorach rodzinnych pana Stanisława Adamskiego. (Rękopis otrzymany od S. Adamskiego – relacja jego ciotki na podstawie autopsji o „ruskim listopadzie” 1918 r. – przekazała w październiku 2006 r. do Działu Rękopisów BJ; rkp został przyjęty i wpisany do Księgi Przybytków pod sygn.: Przyb. 144/06). H. Kramarz była jednym z pierwszych historyków WSP, którzy udali się na kwerendę do Lwowa po złagodzeniu procedury dostępu (1988 r.).

W latach 1992 i 1996 otrzymała od Internationale Katholische Friedensbewegung w Wiedniu dwumiesięczne stypendia „Pax Christi”, co umożliwiło jej przeprowadzenie kwerend źródłowych w archiwach wiedeńskich. W Wiedniu objęła heurzę zasoby takich archiwów i księżnic, jak: Österreichisches Haus-, Hof- und Saatsarchiv, Kriegsarchiv, Universitätsarchiv, a także Österreichische Nationalbibliothek i in.

Sporadycznie korzystała drogą korespondencyjną z zasobu innych archiwów zagranicznych, np. z Arch. Jezuitów w Rzymie.

W jej piśmiennictwie wyróżnia się monografię o Tadeuszu Rutowskim, napisaną z pasją, czyta się ją jak frapującą powieść. Jedna z kartotek, skompletowana przez nią w latach 1970–1982 (w oparciu o źródła masowe, powszechne, jednorodnie, ciągłe), zawierająca ponad 4000 kwestionariuszy nauczycieli gimnazjalnych Galicji autonomicznej i dane jednorodne o każdym z nich w poszczególnych latach zatrudnienia w gimnazjach, przejęta została przez Katedrę Historii Polski Nowoczesnej UJ w 1984 r. i przechowywana tam do 2006 r., a następnie przekazana do Archiwum Nauki PAN-PAU jako przykład kartoteki realizowanej dawnymi, bardzo czasochłonnymi metodami (w latach 1976–1983, jeszcze wtedy bez używania komputera). Indeks nazwisk udostępniła do skserowania prof. dr hab. Andrzejowi Meissnerowi oraz Zespołowi Katedry Historii Wychowania ówczesnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Indeks ten miał stać się podstawą do sporządzenia wykazu haseł do jednego z tomów planowanej edycji *Słownika nauczycieli polskich*, który postanowiono opracować zespołowo pod red. prof. dr hab. M. Chamcówny, prof. dr hab. Adama Massalskiego, prof. dr hab. Andrzeja Meissnera, z jej udziałem. Jednakże prace zostały zaniechane z powodu braku środków finansowych.

W czasie aktywności zawodowej brała udział w ponad 40 konferencjach naukowych (międzynarodowych, krajowych i zagranicznych), organizowanych przez Uczelnię macierzystą, Polską Akademię Umiejętności i Archiwum Nauki PAN-PAU, Wyższą Szkołę Filozoficzno-Pedagogiczną „Ignatianum”, Papieską Akademię Teologiczną, Uniwersytet Jagielloński i Uniwersytet Rzeszowski, Wyższą Szkołę Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu, Uniwersytet Lwowski, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Konsulat Polski w Brześciu i inne instytucje. Wygłaszała także prelekcje na zebraniach Komisji Prasoznawczej i Pedagogicznej PAN oraz Komisji Historii Nauki PAU. Dotyczyły one różnych zagadnień z zakresu realizowanych przez nią tematów badawczych, a wchodzących w zakres problematyki znajdującej się w danym czasie na wokandzie naukowej.

Oto wybrane konferencje, sesje, spotkania naukowe oraz popularnonaukowe, w których uczestniczyła w ostatnich latach (2002–2010), prezentując na nich źródłoznawcze referaty:

- Polsko-Ukraińska Sesja Naukowa zorganizowana przez Uniwersytet Lwowski we Lwowie (15–17 kwietnia 2002 r.). Referat: „Galicyjski Związek Młynów we Lwowie jako stowarzyszenie zawodowe”;
- Międzynarodowa Konferencja zorganizowana przez Instytut Filologii Polskiej oraz Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Akademii Pedagogicznej w Krakowie (10–11 kwietnia 2003 r.). Referat: „Ostra Brama w panoramie sanktuariów Maryjnych na Kresach”;
- Otwarcie Wystawy „Żydzi Andrychowszczyzny” w sześćdziesiątą rocznicę likwidacji Getta w Andrychowie (22 września 2003 r.). Referat: „Szalom aleichem”;
- VII Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku”, zorganizowana przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie (19–20 listopada 2003 r.). Referat: „Książka w pierwszym dziesięcioleciu działalności Towarzystwa im. ks. Piotra Skargi 1908–1918 (w świetle archiwaliów lwowskich)”;

- Sesja popularnonaukowa w Suchej Beskidzkiej „Pielgrzymowanie w trzecim tysiącleciu” (1 grudnia 2003 r.). Referat: „Pielgrzymowanie dawniej i dziś”;
- VII Polsko-Ukraińska Konferencja Naukowa „Lwów – miasto, społeczeństwo, kultura. Ludzie Lwowa”, zorganizowana przez Instytut Historii Akademii Pedagogicznej w Krakowie (27–29 kwietnia 2004 r.). Referat: „W zakonie i w mediach, czyli o życiu i działalności społeczno-publicystycznej ks. Jana Badeniego SI (1858–1899)”;
- Sympozjum zorganizowane przez Towarzystwo Miłośników Lwowa w Tarnowie z okazji „Tarnowskich Dni Lwowa”, w sali „lustrzanej” MDK w Tarnowie (1 czerwca 2005 r.). Referat: „Tadeusz Rutowski jako wojenny prezydent Lwowa i obywatel Semper Fidelis”;
- Otwarte zebranie Komisji Nauk Pedagogicznych O/PAN w Krakowie (22 marca 2006 r.). Referat: „Formy działalności dydaktyczno-wychowawczej Towarzystwa im. ks. Piotra Skargi (1908–1939) jako problem historyczny z zakresu pedagogiki społecznej”;
- IX Międzynarodowy Kongres Towarzystwa Psychologicznego i II Konferencja Psychologiczno-Pedagogiczna „W poszukiwaniu istoty tożsamości”, zorganizowana w Wyższej Szkole Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” (24–25 września 2004 r.). Współorganizacja Kongresu i referat: „Tożsamość narodowa w poglądach Wincentego Lutosławskiego (1863–1954)”;
- Sesja „W 50. rocznicę śmierci Wincentego Lutosławskiego (1863–1954)”, zorganizowana przez Polską Akademię Umiejętności i Archiwum Nauki Polskiej PAN-PAU w Krakowie (19 listopada 2004). Referat: „Idea wychowania narodowego w poglądach Wincentego Lutosławskiego”;
- VIII Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Kraków – Lwów. Książki, czasopiśma, biblioteki XIX i XX wieku”, zorganizowana przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie (16–18 listopada 2005 r.). Referat: „Książka w międzywojennym okresie działalności Towarzystwa im. ks. Piotra Skargi (w świetle archiwaliów lwowskich)”;
- Posiedzenie naukowe Katedry Czasopiśmiennictwa i Kultury Literackiej Instytutu Informacji Naukowej UP w Kr. (25 maja 2006 r.). Referat: „XVIII-wieczne roczniki Schematyzmów galicyjskich jako źródło historyczne i jako rara biblioteczna” (cz. I); Tamże (kwiecień 2007 r.). Referat: „Możliwości poznawcze Schematyzmów galicyjskich jako materiału statystycznego ciągłego”;
- Konferencja Naukowa „System oświaty w Galicji 1772–1918 i jego rola w przemianach cywilizacyjnych”, zorganizowana przez Zakład Historii Wychowania Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Zakład Historii Oświaty i Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego w Ośrodku Światowid w Iwoniczu (29–31 maja 2006 r.). Referat: „Rozwój ilościowy gimnazjów w Galicji od I rozbioru do końca czasów autonomicznych”;
- Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Poleski męczennik – czy patron trudnego pojednania? W 350 rocznicę śmierci św. Andrzeja Boboli”, zorganizowana w Brześciu-Janowie Poleskim przez Konsulat Generalny RP w Brześciu. Referat: „Prasa polska w 1938 roku o kanonizacji i przewozie relikwii św. Andrzeja Boboli z Rzymu do Warszawy (Kultura i religia zdarzeń z podtekstem)”;

- Sympozjum Naukowe „Św. Klemens Hofbauer, apostoł Warszawy i Wiednia – promotor kultury wieku oświecenia”, zorganizowane przez Wyższą Szkołę Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu (25 czerwca 2008 r.). Referat: „Prądy społeczne i kulturowe w Europie w czasach życia i działalności św. Klemensa Marii Hofbauera (1751–1820)”;
- Międzynarodowy Kongres w Wyższej Szkole Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu „Edukacja katolicka: problemy, szanse, zagrożenia” (21–22 listopada 2008). Sprawozdanie dla prasy oraz współorganizacja i współudział w kompatybilnej audycji w Radiu Maryja „Czas wzrastania” 21 listopada 2008 r.;
- Promocja książki ks. prof. Stanisława Piecha: „Wychowanie dla Kościoła i państwa. Formacja elity duchowieństwa galicyjskiego w Wiedniu 1775–1918”, Wyd. UNUM, Kr. 2009, w dniu 17 listopada 2009 (Kanonicza 9). Wprowadzenie do dyskusji „Wartość źródłoznawcza i pozycja historiograficzna opracowania”;
- Udział w panelu na konferencji „Obraz historii Polski w różnych krajach świata” zorganizowanej w Wyższej Szkole Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu w dniach 18–20 marca 2010 r. Słowo w panelu „Precedensy historyczne deformowania prawdy o historii Polski w czasach rozbiorowych”;
- Posiedzenie naukowe Katedry Prasoznawstwa i Kultury Literackiej w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UP w Kr., 27 maja 2010. Referat: „Prasa (czasopisma, broszury, ulotki) w działalności Towarzystwa im. Piotra Skargi (1908–1939)”.

Jako nauczyciel akademicki prof. Henryka Kramarz prowadziła zajęcia głównie z historii Polski XIX i XX w., z nauk pomocniczych historii XIX i XX w., z historii i teorii kultury, historii oświaty i wychowania (wykłady kursowe, fakultatywne, monograficzne, konwersatoria, ćwiczenia, seminaria na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych).

Pod jej promotorstwem powstało około 200 prac magisterskich w Wyższej Szkole Pedagogicznej (AP/UP) oraz w Wyższej Szkole Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum”. Wypromowała w Uniwersytecie Pedagogicznym jedną doktorantkę w 2006 r., z zakresu historii nauki), a druga ma otwarty przewód doktorski. Jako historyk pracujący w innym instytucie, dysponowała mniejszymi możliwościami dobierania doktorantów spośród bibliotekoznawców czy pedagogów. Uczestniczyła jako recenzent w trzech przewodach doktorskich.

Obecnie współpracuje wolontaryjnie z Wyższą Szkołą Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu. Publikuje felietony w radiu i artykuły w prasie tego ośrodka (eksplanacje historyczne i kulturoznawcze w relacji do wydarzeń współczesnych).

Jest czynna w środowisku naukowym, m.in. wchodzi w skład:

Komisji Historii Nauki PAU
 Komisji Prasoznawczej PAN Oddz. w Krakowie
 Komisji Pedagogicznej PAN Oddz. w Krakowie
 Polskiego Towarzystwa Edukacyjnego
 Polskiego Towarzystwa Historycznego
 Towarzystwa Nauczycieli Szkół Polskich
 Akademickiego Klubu Obywatelskiego

Współpracuje z Archiwum Nauki PAN-PAU oraz Katedrą Historii Kultury i Oświaty UJ.

Udziela się w życiu społeczno-kulturalnym (np. rokrocznie zasiada jako przedstawicielka Uniwersytetu Pedagogicznego w Jury konkursów literackich, organizowanych od 2006 r. w Krakowie z okazji Dni Jana Pawła II); angażuje się także w życie regionu (np. w Andrychowie: Uniwersytet III Wieku oraz Klub Inteligencji Katolickiej przy Parafii św. Macieja; a także okazjonalnie w Suchej Beskidzkiej, Tarnowie i in.).

W latach 1981–1986 wyjeżdżała jako wychowawca na obozy i kolonie „nieprzetartego szlaku”, organizowane dla dzieci i młodzieży dyspanseryjnej przez „weteranów harcerskich” Akademii Medycznej w Krakowie. W 1992 r. współorganizowała „Insulin-Club” razem z zainteresowaną młodzieżą i pracownikami Instytutu Pediatrii Collegium Medicum UJ. Współpracuje od 1990 r. jako osoba świecka ze Stowarzyszeniem Unum Sanctissimae Trinitatis w Budapeszcie, które przyjęło za swój cel zapobieganie konfliktom międzyludzkim, szerzenie etyki chrześcijańskiej w stosunkach społecznych.

Lubi przyrodę oraz beskidzkie i tatrzańskie wędrowki, które dobiera odpowiednio do możliwości kondycyjnych. Posiłkuje się w życiu często historią, nosi w sercu rozmaite sentencje i złote myśli. Czasem przytacza wersety medytacyjne Tomasza à Kempis, np.: „Wielu stara się bardziej o to, żeby umieć, niż żeby dobrze żyć, dlatego często błędzą i albo mało, albo żadnego nie odnoszą pożytku”. Kiedy nie ma na coś czasu, usprawiedliwia się żartobliwą sentencją, przypisywaną Beniaminowi Franklinowi, amerykańskiemu uczonemu i dyplomacie XVIII w.: „Nie starzeje się ten, kto nie ma na to czasu”.